

EDITORIAL

Acest număr tematic reunește articole de micro- și macropragmatică, unele cu deschidere spre stilistică, punând în evidență aspecte variate ale comunicării orale sau scrise, online și offline, din diverse spații culturale și perioade istorice, în genuri discursive variate. De aici și titlul: ***Aspecte pragma-retorice și stilistice ale comunicării offline și online***. Ceea ce conferă unitate acestui caleidoscop de subiecte este perspectiva funcțională de interpretare: autorii sunt preocupați să descrie și să explice mecanismele subiacente diverselor uzuri ale limbii. Și, nu în ultimul rând, se orientează spre abordarea unor subiecte care au atras interesul cercetătorilor în domeniu și își propun ralierea la interpretările moderne ale unor fenomene comunicative mai noi sau mai vechi.

Una dintre temele de actualitate în cercetarea pragmatică internațională este comunicarea în spațiul virtual, interesată, pe de o parte, de particularitățile care disting acest tip de discurs de formele tradiționale (orale și scrise, monologale și dialogale), iar pe de altă parte, de caracteristicile genurilor discursive emergente. Trei articole din volum se înscriu în această direcție, analizând forumul, podcastul și comentariile postate online, chiar dacă o fac din perspective diferite. **Bianca Alecu** analizează un tip particular de interacțiune pe forumul Reddit, așa-numitele *Ask me anything* (rom. *Întreabă-mă orice*), și demonstrează că, prin particularitățile structurale și de conținut, acestea alcătuiesc un gen discursiv distinct, cu următoarele trăsături: (i) titlul are triplă funcție (asertarea identității, invitația de participare la interacțiune, *captatio*); (ii) elementul paratextual AMA setează așteptările utilizatorilor în legătură cu tipul de interacțiune; (iii) interacțiunea este structurată pe baza perechii de adiacență întrebare – răspuns; (iv) sunt abordate teme identitare într-un discurs de tip autodezvăluire, cu consecințe asupra gestionării rolurilor conversaționale (gazda care răspunde întrebărilor și participanții care pun întrebări cu diverse grade de complexitate). **Cezar Bălăsoiu** își organizează articolul în jurul conceptului de diagraf, aparținând sintaxei dialogale analizate din perspectivă cognitivă. Diagraful este un mecanism prin care un vorbitor își construiește contribuția verbală preluând și reutilizând creativ o secvență folosită de un utilizator anterior, ceea ce generează un efect de rezonanță între secvențele rostite de doi (sau mai mulți) utilizatori. Autorul ilustrează funcționarea diagrafulor printr-un studiu de caz: construirea etosului fictiv al groparului, în diverse podcasturi, de către un personaj cunoscut și urmărit în comunitatea online (teologul, istoricul și ghidul cultural Damian Anfile). Prin diagraful co-operative, gazda podcastului participă la co-construcția acestui etos. Analiza punctează aspecte diverse ale funcționării și complexității diagrafulor: concentrare maximă a unui conținut, transformare creativă a replicii interlocutorului, schimbări de registru și ale tipului de colaborare discursivă,

disponibilitate ludică, introducere de informație nouă (prin schimbarea perspectivei sau prin exploatarea latențelor poetice). Autorul consideră că diagramele sunt elemente-reper memorabile în construcția ethosului imaginar. **Gabriela Biriș** analizează comentariile postate de utilizatori la știrile online. În mod particular, sunt analizate comentariile la articolele pe tema pandemiei COVID, de pe Hotnews. Printr-un număr mare de exemple, autoarea demonstrează că acest tip de dialog online (pe de o parte, între sursa impersonală a știrii și utilizatori iar, pe de altă parte, între utilizatorii succesivi) este o formă de comunicare hibridă între *chat* și conversația față în față. Sunt analizați factorii care modelează interacțiunea virtuală (personalitățile utilizatorilor, motivațiile acestora de a interveni, conținutul comentariilor anterioare), precum și particularitățile comentariilor (printre care, comportament dezinhbat și neimplicat social, mărci ale familiarității dintre utilizatorii constanți, o raționalitate constantă care sancționează intervențiile abuzive, creativitate și preocuparea de a face/păstra discuția interesantă). De asemenea, sunt observate câteva trăsături caracterologice ale utilizatorilor, așa cum sunt acestea proiectate în discurs (predispoziție la autodezvăluire, empatie, altruism, dorința de a educa pe ceilalți etc.).

Conectorii pragmatici/marcatorii discursivi reprezintă una dintre temele centrale ale pragmaticii, cu o îndelungată istorie de cercetare. **Marinela Bota** face aici o scurtă trecere în revistă a acestora pentru a realiza apoi o radiografie a funcționării conectorului *păi* sprijinită pe o comparație cu (cvasi)echivalentul din engleză, *well*. În poziție inițială, *păi* îndeplinește funcții precum atenuarea forței ilocutionare, marcarea irelevanței parțiale, schimbarea temei, introducerea unei teme noi. În poziție intrapropozițională, *păi* marchează explicații, treceri între episoade narative, introducerea sau reluarea unei teme. Autoarea face distincție între funcționarea conectorului pe domeniul discursului și pe domeniul interpersonal (în dialog). Suportul teoretic este dublat de un bogat material faptic, extras din texte dialectale autentice. **Valentina Cojocaru** analizează trei marcatori discursivi (rom. *oricum*, engl. *anyway*, rus. *po-lyubomu*) în condițiile bilingvismului și ale contactului lingvistic (română – rusă, română – engleză). Articolul are dublu scop: unul teoretic, pentru a distinge între împrumut pragmatic și un fenomen de *code-switching*; altul descriptiv, pentru a stabili, pe baza unui corpus de română vorbită în România și de română vorbită în Republica Moldova, funcțiile celor trei conectori și condițiile realizării transferului lingvistic (engleză – română; rusă – română). Concluzia autoarei este că prin transferul din limba sursă nu se produc modificări ale funcțiilor pragmatice, ci apar doar diferențe de frecvență a diverselor funcții (*anyway*), respectiv tendința de specializare pentru una dintre funcții în defavoarea celorlalte (*po-lyubomu*). Perspectiva dublu comparativă este în mod special interesantă. **Cecilia Mihaela Popescu** reia discuția asupra lexemului *oare* din română, calificat în diverse lucrări ca particulă interogativă, marcă suplimentară a actului de vorbire întrebare, particulă epistemică/intensificator modal, semiadverb care marchează în întrebări incertitudinea vorbitorului în legătură cu răspunsul posibil. După ce argumentează pro și contra fiecăreia dintre interpretările anterioare și prezintă principalele valori

discursive actualizate, autoarea demonstrează că *oare* este o particulă discursivă care modifică forța ilocuționară a enunțului sub aspectul condițiilor de reușită, semnalizând că vorbitorul face o supoziție în legătură cu posibilitățile de răspuns ale interlocutorului. De asemenea, observă o diversificare a valorilor pragma-discursive ale particulei în româna actuală comparativ cu limba veche. Exemplele numeroase sunt preluate de la alți autori, din corpusuri de română vorbită publicate pe hârtie sau din corpusuri electronice, ori din atestări de pe internet.

Unul dintre genurile discursive intens analizate de pragmaticieni, în diverse cadre teoretice, este discursul politic, în variatele lui manifestări. În acest volum, **Mihaela-Viorica Constantinescu** discută, dintr-o perspectivă emică, aspecte ale politeții și impoliteții în discursul parlamentar românesc actual. În ceea ce privește politețea, autoarea remarcă referirea frecventă la sine și autoevaluarea pozitivă, într-o manieră stereotipă, precum și invocarea normelor sociale ale politeții în evaluarea comportamentelor discursive instituționale. În ceea ce privește impolitețea, predomină strategiile impoliteții indirecte, ceea ce validează ideea că, pentru a evita conflictele, este dezirabilă evitarea impoliteții în cadrul comunităților de practică. Considerând im/politețea un mijloc de construire a imaginii personale instituționale, autoarea se concentrează pe două aspecte: lexiconul im/politeții și comentariile metacomunicative și metadiscursive. Din lexiconul politeții cei mai frecvenți termeni sunt *politețe*, *amabilitate*, *respect*, *bună-cuviință*, *deferență* și verbele/adjectivele/adverbele corespondente, iar din cel al impoliteții *mârlănie*, *mitocănie*, *obraznicie*, *impertinență*, *nesimțire*, toți cu diverse sensuri contextuale. În ceea ce privește comentariile metacomunicative și metadiscursive, referirea la sine insistă pe agentivitatea, controlul emoțional și cunoștințele vorbitorului, pentru a bloca reacții negative din sală la discursul său, în timp ce comentariile metacomunicative și metadiscursive cu referire la ceilalți conțin atât evaluări pozitive, punctând necesitatea colaborării instituționale, cât și, mai ales, negative, insistând pe poziționarea emoțională negativă a vorbitorului. Aceste trăsături ale im/politeții parlamentare sunt discutate pe fundalul caracterului colectivizat al culturii române. Autoarea a numeroase studii dedicate comunicării parlamentare, **Cornelia Ilie** reia aici un articol din 2015, care analizează structuri discursive specifice sesiunilor Parlamentului britanic, când primul-ministru răspunde întrebărilor formulate de audiență: așa-numitele *follow-up questions* (întrebări suplimentare, derivate din răspunsurile la întrebări anterior formulate) și *follow-up statements* (comentarii suplimentare derivate din întrebări și răspunsuri anterioare), pe care au dreptul să le formuleze atât primul-ministru, cât și parlamentarii, ca strategii pragma-retorice de confruntare, de exercitare a controlului instituțional, de argumentare și de influențare a opiniei publice, cu scopul de schimba percepțiile și raporturile de forță. Articolul pune în evidență caracterul contextual și multifuncțional al acestor structuri în cadrul unei comunități de practică atent caracterizate de autoare.

Tema centrală în teoriile pragmatice a reprezentat-o, în primele sale stadii, performarea actelor de vorbire, relația structură-funcție, condițiile de succes; în timp, abordarea s-a îmbogățit cu discutarea actelor de vorbire în cadrul

diverselor tipuri de discurs și comunități de practică, iar în vremea din urmă accentul s-a deplasat spre studierea comparativă a preformării actelor de vorbire în diverse limbi-culturi (engl. *linguaculture/languaculture*) și spre dinamica actelor de vorbire în comunicarea interculturală (engl. *intercultural pragmatics*). În volumul de față, **Răzvan Săftoiu** descrie structura lexico-sintactică a scuzelor corelată cu strategiile la care recurg vorbitorii în funcție de relația cu interlocutorul, gravitatea ofensei, conținutul propozițional etc. De asemenea, atrage atenția asupra relației dintre componenta verbală și cea paraverbală și nonverbală în performarea și interpretarea scuzelor, precum și asupra scuzelor nesincere care intră în domeniul persiflării/zeflemei/tachinării (engl. *banter*) și al ironiei. Potrivit autorului, trăsăturile esențiale pe care le are actul performării scuzelor în cultura română sunt: (i) preferința pentru strategia asumării totale a responsabilității pentru ofensa adusă interlocutorului, pusă în legătură cu o accentuată conștiință de sine (engl. *self-awareness*) și un sentiment puternic al proprietății/posesiei; (ii) selectarea strategiilor directe, respectiv a celor indirecte de formulare a scuzelor în funcție de gravitatea ofensei aduse. Aceste trăsături pot fi puse în legătură cu strategiile negocierii imaginii publice în cultura română, i.e. reabilitarea imaginii deteriorate a sinelui – din cauza ofensei aduse interlocutorului – prin asumarea totală (sinceră sau nesinceră) a vinovăției? Un tip clișeizat de acte de vorbire (asertiuni, sentințe, avertismente, îndemnuri etc.) ar putea fi considerate proverbele. Nu aceasta este însă perspectiva interpretativă adoptată de **Antonia Ciolac**, care analizează proverbele franțuzești conținând termeni religioși pentru a pune în evidență structura semantică binară a acestora și tiparele structurale de actualizare. Partea descriptivă este completată de autoare cu o clasificare a proverbelor în funcție de tipul relației semantice dintre părțile componente: proverbe construite pe baza relațiilor logice circumstanțiale (consecință, opoziție, temporalitate, cauzalitate, comparație, condiție etc.) și proverbe construite pe baza relațiilor stilistice (metonimie, sinecdocă, calificare, alături de care sunt enumerate și cuantificarea, hiperonimia, hiponimia). Deși autoarea nu urmărește aceste aspecte, articolul poate oferi sugestii pentru abordarea funcțională a acestui tip de enunțuri „înghețate”, care oferă o cale de acces spre aspecte ale gândirii și vieții în comunitățile arhaice.

Două dintre articolele publicate în acest număr vizează componenta perlocuționară a macroactelor de vorbire, i.e. a unor texte scrise care au în comun mai multe trăsături: o componentă retorică și persuasivă, rolul structurant al perechii de adiacență întrebare – răspuns, filonul religios mai mult sau mai puțin accentuat. Astfel, **Dana-Luminița Teleoacă** cercetează textul catihetic urmărind strategia explicativă a reformulării/echivalării/glosării prin sinonime, perifraze sau definiții. Analiza etimologică a termenilor folosiți ilustrează conservatorismul lexical al textului catihetic ortodox. **Camelia Ușurelu** analizează textul lui Dimitrie Cantemir, *Divanul sau Gâlceava înțeleptului cu lumea sau Giudețul sufletului cu trupul* și discută principalele strategii de reliefare, amplificare și insistență vizând persuadarea cititorului: figurile semantice (epitetul simplu, dublu sau multiplu; metafora explicită și lanțurile metaforice pivotând în jurul unor termeni concreți sau abstracți; comparațiile cu rol argumentativ generând adesea gradații

ascendente) se sprijină pe figuri sintactice (enumerarea unor structuri cu diverse grade de complexitate, hiperbatul, repetiția, paralelismul sintactic, inversiunea, chiasmul, dislocările) și sunt completate de figuri retorice (imagini cu putere de evocare, interogații retorice uneori succesive, exclamații retorice). Autoarea pune în legătură fraza bogat ornamentată cu intențiile persuasive ale lui Dimitrie Cantemir în cadrul unui text filozofic-moralizator-religios care combină elementele retoricii clasice cu elementele dialogului oral.

Articolul propus de **Oana Uță Bărbulescu** și **Melania Roibu** poate fi caracterizat ca o extensie pragma-discursivă a abordărilor clusivității definite ca o categorie gramaticală exprimând relația contextual-discursivă dintre vorbitor și interlocutori; prin alegerile pe care le face, vorbitorul construiește identitatea discursivă a actorilor participanți la reprezentarea discursivă a realității. Pornind de aici, autoarele descriu valorile discursiv-pragmatice ale pronumelui românesc de persoana 1 plural (*noi*) și ale actualizării morfematice a categoriei persoanei la verb. Tabele sinoptice sintetizând bibliografia temei prezintă valorile lui *noi* (generică, inclusiv auctorială, editorială, retorică, *noi* pentru *tu*, *noi* pentru *el/ea*, *noi* pentru *eu*, *noi* al majestății) sau le etichetează (inclusiv dual, inclusiv plural, exclusiv dual, exclusiv plural, generic). Exemplele sunt unele construite, altele extrase din discursuri publice. De asemenea, se dezbate relația dintre clusivitate și inversarea de persoană. Abordarea pendulează între generalizările teoretice asupra manifestărilor clusivității în diverse limbi și particularitățile acestei categorii în limba română, conducând la următoarele concluzii: fără a cunoaște marcarea morfologică, categoria clusivității este relevantă sub aspect pragmatic și discursiv; uzul inclusiv sau exclusiv al persoanei I este strategic, pentru marcarea afilierii/apartenenței la grup și a partajării responsabilității ori a atenuării unor acte de vorbire, respectiv a disocierii interlocutorului de grup în relație cu activități de rutină, habituale ori prin raportarea la grupuri de rudenie sau profesionale. De asemenea, autoarele demonstrează că uzurile orientate spre persoana a III-a se sprijină pe clusivitate, fiind mai mult decât simple substituții de persoană. Analiza este rafinată prin raportarea la conceptele de politețe, poziționare, perspectivă.

* *

*

Acest număr tematic este dedicat ARIADNEI ȘTEFĂNESCU, care, din octombrie 2023, este profesor emerit al Universității din București. Subiectele abordate de autori pornesc de la idei inspirate de lucrările lingvistei omagiate (*Conectori pragmatici*, 2007; *Aspecte pragmatice. Incursiuni în româna actuală*, 2007; *Variație și unitate în limba română standard din Basarabia*, 2016, alături de numeroase articole), devenite, grație analizelor nuanțate solid fundamentate pe teorii de maximă actualitate, repere în cercetarea lingvistică românească. Reflectând asupra acestui moment retrospectiv pentru Ariadna, Rodica Zafiu, colega și vechea ei prietenă, îi face un succint portret: „Cu seriozitate și pasiune, la curent cu ultimele noutăți din cercetarea internațională, a transmis și continuă să transmită generațiilor de studenți un model de disciplină a muncii intelectuale, de rectitudine morală și de exigență față de ceilalți, dar mai ales față de sine.

Colegii, prietenii și studenții îi știu prea bine generozitatea și entuziasmul, darul de a-și pune permanent întrebări, de a refuza clișeele și certitudinile; dintr-o aparentă fragilitate se desprinde lama de oțel a inteligenței creative și a onestității științifice”.

Celor care semnează articolele de aici li se adaugă cu urări de sănătate și succes: Raluca Brăescu, Victor Celac, Oana Chelaru-Murăruș, Blanca Croitor, Adina Dragomirescu, Viviana-Monica Fătu Ilie, Ion Giurgea, Carmen Mîrzea Vasile, Mihaela Morcov, Cristian Moroianu, Alexandru Nicolae, Irina Nicula Paraschiv, Oana Niculescu, Gabriela Pană Dindelegan, Daniela Răuțu, Cristinel Sava, Florentina Sâmișăian, Andreea Soare, Camelia Stan, Gabriela Stoica, Mădălina Tăbăcitu, Emanuela Timotin, Alice Toma, Monica Vasileanu, Ioana Vintilă-Rădulescu, Rodica Zafiu. Precum și editoarele acestui volum.

Andra Vasilescu și Isabela Nedelcu

REFERINȚE

- Ștefănescu, A., 2007, *Aspecte pragmatice. Incursiuni în româna actuală*. București: Editura Universității din București.
- Ștefănescu, A., 2007, *Conectori pragmatici*. București: Editura Universității din București.
- Ștefănescu, A., 2016, *Variație și unitate în limba română standard din Basarabia*. București: Editura Universității din București.